

معرفی کتاب جدید زبان آموزی فارسی سال اول دبستان

(طرح آزمایشی دفتر برنامه ریزی و تألیف کتاب های درسی)

طرحی نو در شیوه ها، روش ها و روی کردها

○ دکتر غلامرضا عمرانی

کتاب براساس باورهای زیر نوشته شده است:

۱. ایستایی، مرگ در مرداب عادت هاست.
۲. ایستایی، دشمن پیشرفت است.
۳. ایستایی، خشک کننده سرچشمه های جوشان خلاقیت است.
۴. ظرفیت های آدمی پایان ناپذیر است.
۵. بهروزی از آن ملتی است که به خود اتکا کند، ظرفیت های خود را بشناسد و به خود مؤمن باشد.
۶. هر نسل پای بر شانه ی نسل های گذشته دارد؛ به این دلیل می تواند به دنیا از منظری بالاتر و والاتر نظاره کند.
۷. هر نسل باید فرزند زمان خویش باشد.

این باورها ضرورت های بزرگ را ایجاد می کند و آنان که این نیازها و ضرورت ها را درک می کنند؛ آگاهان اهل نظر، صاحبان قلم، خدانودان فکر و آموزگاران، معماران بزرگ بی ادعای نسل های آینده سال هاست بر این نکته پای می فشارند که کتاب های موجود، روش های موجود، روش ها و کتاب های زنگ زده اند. شایسته ی نسلی پویا و زنده نیستند. نسلی که می خواهد کمر همت برینند و پا به پای قافله ی عظیم تمدن بشری حرکت کند، دریغ است با چنین ابزارهای بی مایه یا کم مایه قدم در این وادی بی پایان گذارد.

همین ضرورت، و احساس نیاز، شورای جدید برنامه ریزی را در سال ۱۳۷۴ در گروه زبان و ادبیات فارسی دفتر برنامه ریزی و تألیف کتاب های درسی پی افکند. شورا متشکل از متخصصان و کارشناسان زبان آموزی، برنامه ریزان و متخصصان تعلیم و تربیت و روان شناسی و متخصصان ادبیات کودک و نوجوان بود. شورا در آغاز به سنجش نیازهای آینده پرداخت. این نیازسنجی که پایه ی همه ی تصمیم های آتی در تألیف کتاب های دوره ی ابتدایی قرار گرفت، با دقتی همه جانبه و وسواس گونه پی گیری شد. بررسی نظرات موجود در تحقیقات آموزشی، رساله های دانشگاهی و مکاتبات دایمی آموزگاران، بخش جدی دیگری از برنامه ریزی آموزشی بود تا بر مبنای تمامی این فرایندها کار برنامه ریزی آینده و طراحی تألیف سامان داده شود.

هشتاد نشست شورا هشتاد چراغ فروزان در راه تألیف برافروخت. هم زمان سه گروه دیگر

از متخصصان، به بررسی سه موضوع مهم محوری تألیف پرداختند:

- از کدام روی کرد یا روی کردهای معتبر جهانی و بین المللی زبان آموزی در تدوین کتاب درسی استفاده شود؟

- برخورد مؤلفان آینده با مسأله ی خط در کتاب درسی باید چگونه باشد؟

- مسأله ی حائز اهمیت تصویر در کتاب های درسی از کدام شیوه و روش نشأت گیرد؟
تابستان گرم ۷۸ که فرا رسید، مقدمات گردهمایی عظیم فرهیخته ترین صاحبان رأی و اندیشه و قلم و هنر در تنکابن فراهم آمد. سخن ها گفته و شنیده شد و نظرگاه ها به هم گره خورد و حاصل گره خوردگی فکر، نظر، رأی، هنر و تدبیر این کتاب شد؛ کتابی فراهم آمده از تلاشی نو و کوششی همه سویه در زبان آموزی با تکیه بر تقویت مهارت های چهارگانه ی آموزش زبان و ره آورد کار جمعی، مستمر و علمی گروه مؤلفان، کارشناسان و صاحب نظران میهن عزیز

اسلامی که پس از پشت سر نهادن مقدمات و مراحل که گذشت، سال پیش به صورت طرحی آزمایشی در مناطقی از کشور به اجرا درآمد و امید می‌رود در آینده‌ی نزدیک پس از پیراستن کتاب و عبور آن از صافی ذهن و نقد و نظر معلمان و صاحب‌نظران در چند نوبت اجرای آزمایشی، در سطحی گسترده به جامعه‌ی آموزش و پرورش و نوآموزان عزیز، عرضه شود.

این کتاب که مدعی عرضه‌ی ساخت و بافتی نو و روشی جدید در آموزش زبان است، دست‌کم باید از سه دیدگاه محتوا، روش تدریس و چگونگی ارائه، مورد مذاقه قرار گیرد و با محک علم و تجربیت صاحب‌نظران به بوته‌ی نقد گذاشته شود تا کم و کیف و چند و چون آن شناخته شود؛ بنابراین پیش از خواندن کتاب، آشنایی با نکات بایسته و بنیادین زیر ضروری است:

دیدگاه نخست: محتوا

چشم‌انداز اول: برای ورود به دنیای کودک باید اساس هر تمهیدی را برهم زبانی با وی بنیاد کرد. هر آن‌چه می‌خواهد با کودک ارتباط ایجاد کند، از راه زبان ممکن است و جز آن ناممکن.

چشم‌انداز دوم: هر مطلبی که به کودک القا می‌شود، باید با علایق وی هم‌خوانی داشته باشد و گر نه دریچه‌ای به درون دنیای احساس و عاطفه‌ی وی نخواهد گشود.

چشم‌انداز سوم: هر آموزشی به کودک باید در خدمت زندگی وی باشد؛ یعنی مهارتی به وی بیاموزد تا از آن در موقعیت‌های واقعی زندگی بهره گیرد. در غیر این صورت کوششی هدر رفته است؛ زیرا کودک یا آن را باور نخواهد کرد یا بر ذهن وی باری بیپه‌ده خواهد بود.

با عنایت به سه اصل فوق، محتوای این کتاب، از متن زندگی و علایق و سلیق کودک برگزیده شده و با زبان مورد توجه وی می‌کوشد موجب تقویت مهارت‌های زندگی در وجود کودک گردد. البته این موضوع با شیئی ملایم در طول پنج‌سال مقطع ابتدایی تا برآورده شدن هدف نهایی دنبال خواهد شد. برای پی بردن به هدف اخیر باید هر پنج کتاب تازه تألیف را - که کتاب اخیر مطلع آن‌هاست - مورد توجه قرار داد.

دیدگاه دوم: روش تدریس

چشم‌انداز اول: کودک امروز، کودک امروز است و توانایی‌ها و افق فکر و دید وی با کودک دیروز کاملاً متفاوت است.

چشم‌انداز دوم: کودک امروز با حجم عظیمی از اطلاعات روزآمد احاطه شده است که تا دیروز نه تنها کودکان، که بزرگان نیز از آن‌ها محروم بودند.

چشم‌انداز سوم: معلم امروز با معلم دیروز از نظرگاه شناخت و کار بست روش‌های امروزی تدریس کاملاً مقایسه ناشدنی است.

چشم‌انداز چهارم: شیوه‌های کاراً و مؤثر تدریس، امروزه برخلاف گذشته چهره‌ی محیط‌های آموزشی را دیگرگون کرده است.

چشم‌انداز پنجم: توانایی‌های هر دانش‌آموز با دیگری و توانایی‌های هر مجموعه‌ی دانش‌آموزی با مجموعه‌ی دانش‌آموزی دیگر متفاوت است و هرگز نباید از دانش‌آموزان انتظارات یکسان داشت.

با عنایت به موارد فوق علاوه بر شیوه‌هایی که در «روش تدریس» این کتاب و این کتاب‌ها آمده و در آن‌ها به دانش‌آموز محوری و فعالیت محوری التفات خاصه شده است، هر نوع روش ابتکاری دیگری نیز که بتواند اهداف آموزشی، اهداف مهارتی و هدف‌های ارزشی کتاب را برآورده سازد و به بازده مطلوب بیانجامد، رواست و اصولاً برای حفظ کرامت و افزایش کارایی و بالا بردن قوه‌ی ابتکار معلم توصیه می‌شود، شیوه‌های تدریس با ذوق و ابتکار معلم و ظرفیت و استعداد و علاقه‌ی دانش‌آموز انتخاب شود.

دیدگاه سوم: چگونگی ارائه

کتاب «فارسی» اول دبستان که در سال تحصیلی گذشته و سال تحصیلی آینده به صورت آزمایشی اجرا شده و خواهد شد دارای دو جلد به نام‌های «بخوانیم» و «بنویسیم» است. این دو کتاب به موازات هم تدریس می‌شوند و اهمیت هیچ یک کم‌تر از دیگری نیست.

چرا این کتاب در دو جلد عرضه شده است؟

انتخاب این تصمیم دلایل متعدد دارد که از آن جمله است:

- پیش‌گیری از هدر رفتن سرمایه‌ی اضافی خانواده‌ها برای خرید دفترهای متعدد مشق و فرامشقی که گاه بدون ضرورت تنها باری بر دوش خانواده‌هاست.

- متمرکز شدن کلیه‌ی فعالیت‌های پراکنده‌ی نوشتاری نوآموزان در یک جا و یک جلد تا برای آموزگار، خانواده و خودنوآموز امکان آن را فراهم آورد که سیر پیشرفت کار را در تمام طول سال تحصیلی پیش روی داشته باشند. کزروی‌های احتمالی و مستمر را اصلاح کنند و برای بهبود آن چاره‌اندیشی نمایند. در این روش مقایسه‌ی نوآموز با خود و نوآموز با نوآموز - که از اصول سنجش مستمر است - کاملاً ممکن می‌گردد.

- پیش‌گیری از دادن تمرین‌ها و فعالیت‌های سلیقه‌ای، ناهمگون و غیراستانداردی که غالباً

و تلاش حاکم بر آن با تأکید بر درس، کتاب، مطالعه، یگانگی و صمیمیتی که بر فضای خانه حاکم است، وظیفه دارد از جنبه‌ی نگرشی و عاطفی رابطه‌ی سالم و سرشار از محبت اعضای خانه را القا و تفهیم نماید. نام نگاره این است:

«به خانه‌ی ما خوش آمدی.»

تعارفات معمول زندگی اجتماعی و ترسیم رابطه‌ی سالم بین اعضا در ضمن این نگاره بین دانش‌آموزان کلاس به میان می‌آید. هر کس هر چه در مورد خانواده می‌داند، بیان می‌کند. کلاس فضای زنده و پرتحرکی می‌شود تا در ضمن سخن گفتن اعضای گروه‌ها درباره‌ی خانواده، که ملموس‌ترین و دوست‌داشتنی‌ترین موضوع برای کودک است، به مصلحت دید معلم، هر یک از نوآموزان، نقش یکی از اعضای خانواده را بازی کنند و آنچه را در ذهن و دل دارند با افعال و حرکات خود عینیت بخشند. وجود تصویر یک خانه‌ی گرم و روشن در قسمت بالای سه صفحه‌ی نخست - که به معرفی نهاد خانواده اختصاص دارد - همراه با طرح‌های متعدد مداد و مداد پاک‌کن و دفتر مشق غرق در گل و رنگ، مؤید همان معانی و مفاهیم اصلی در این نگاره است؛ که نشانگر نهاد مقدس خانواده، تعلیم و تربیت سنتی و امروزی خانوادگی، همبستگی و پیوستگی و وابستگی افراد خانواده به هم‌دیگر با تکیه بر مفهوم کار و تلاش و تحرک و امید و تحصیل، در فضایی روحانی و دوست‌داشتنی می‌باشد.

نگاره‌ی ۲ با نام «بچه‌ها آماده» ساعت شش و چهل و پنج دقیقه‌ی فردای آن روز را نشان می‌دهد که آماده در حال آماده شدن برای اولین روز دبستان است. اعضای خانواده با خوش‌حالی او را آماده و بدرقه می‌نمایند و برادر کوچک با شوق او را می‌نگرد. این موضوع نشانه‌ی اهمیت دادن خانواده به درس و مدرسه است. پدر در حال آماده شدن است تا اولین قدم‌های رو به مدرسه را با آژانه بردارد. نمادی که برای قسمت بالایی این سه صفحه انتخاب شده دو نوآموز پسر و دختر را - که تصویرشان روی جلد آمده - در حال رفتن به مدرسه نشان می‌دهد در حالی که تصویرهای کوچک نوشت‌افزار هم‌چنان آن دو را احاطه کرده است.

در نگاره‌ی سوم، بیننده راه مدرسه را با آژانه می‌پیماید و با کوچه خیابان، محله، مقررات عبور و مرور، چراغ راهنمایی، محل خط‌کشی عابر پیاده و پلیس راهنمایی آشنا می‌شود. خیابان، پیاده‌رو، مغازه، مسجد میدان و مجسمه‌ی مادر بخش‌های دیگر این نگاره‌اند.

به بهانه‌ی نگاره‌ی چهارم دو مدرسه‌ی دخترانه و پسرانه، محیط، اعضا و کارکنان آن‌ها معرفی می‌شوند. نشان دادن جزئیات محیط مدرسه و القای شور و نشاط، شادایی و سرزندگی از وظایف این نگاره است.

نگاره‌ی پنجم، معرفی داخل کلاس درس در دو مدرسه‌ی دخترانه و پسرانه است. بیننده با بچه‌ها به کلاس می‌رود و آموزگار و محیط کلاس و متعلقات آن را از نزدیک مشاهده می‌کند و خود را در محیط آشنای کلاسی می‌بیند که خودش اینک قلم‌بلان گذاشته است.

نگاره‌ی ششم، داستان یک روز تعطیل این خانواده است در محیط شاد پارک (بوستان) با سرگرمی‌های سالم در کنار سایر خانواده‌ها و آموزش دوستی با طبیعت و رعایت نوبت و برقراری روابط سالم اجتماعی با دیگران.

نوآموز با نگاره‌ی هفتم همراه این خانواده به دامن طبیعت می‌رود. اهمیت جزء جزء عناصر طبیعت و نقش آن‌ها را در زندگی بشر از نزدیک می‌بیند و شادی و شور، طراوت و سرزندگی را در پرتو داشتن محیطی سالم تجربه می‌کند.

در نگاره‌ی هشتم، با زندگی سالم و سرشار از تلاش و تکاپوی لذت‌آفرین روستایی آشنا می‌شود. به اهمیت روستا و نقش ارزنده‌ی روستائینان در زندگی فرد فرد مردم جامعه، مراقبت از حیوانات خانگی و نقش آن‌ها در زندگی و اهمیت مهربانی با حیوانات پی می‌برد. می‌آموزد که به روستایی و کار و زحمت وی ارج بگذارد. در ضمن این گشت و گذار با مشاغل، محصولات، لباس و ابزار کار روستائینان و فرآورده‌های تولیدی آنان آشنا می‌گردد.

باغ‌وحش و اهمیت حیوان در چرخه‌ی حیات بشر و آموزش مهربانی با حیوانات، موضوع نگاره‌ی نهم است. دانش‌آموز با کمک این نگاره می‌آموزد که بقیه‌ی آفریدگان خدا نیز همچون خود او جزء لازم و ناگزیر جهان هستی‌اند و دنیا برای آن زیباست که همه‌ی جان‌داران با هم اجزای آن را تشکیل می‌دهند و در کنار هم زندگی می‌کنند. نام نگاره، «چه دنیای قشنگی!»

هیچ‌گونه هدفی را یا دست کم هدف با ارزشی را تعقیب نمی‌کند و به همین دلیل رغبتی در دانش‌آموز بر نمی‌انگیزد. این سخن به معنای مخالفت با نواندیشی و نوآوری نیست؛ زیرا اگر حسنی در این کتاب‌ها به چشم بیاید، همان نوآوری‌هاست که مؤلفان و صاحب‌نظران، آن‌ها را از زبده‌ترین معلمان کشور به وام گرفته‌اند و پس از پیراستن و سامان‌دهی، در این کتاب یک جا عرضه کرده‌اند.

- مجموعه‌ای که به این ترتیب از تلاش نوآموز به دست می‌آید، با تنوع چشم نوازش می‌تواند یادآور روزها و ساعت‌های پر از کوشش و موفقیت وی باشد و به عنوان اولین یادگار ارزنده‌ی تلاش نوآموز و خاطره‌ی نخستین روزهای پر از شور و اشتیاق و نشاط تحصیل برای همیشه توسط خانواده‌ی وی نگهداری شود.

- مجموعه‌ی این تمرین‌ها در کلاس و زیر نظارت مستقیم معلم انجام می‌گیرد. این شیوه به معلم امکان می‌دهد تا در تمام مدت، همه‌ی حرکت‌ها، تلاش‌ها و فعالیت‌های دانش‌آموز از جزئی‌ترین آن‌ها مثل در دست گرفتن قلم و تسلط بر کتاب و فاصله‌ی چشم تا کتاب و مقدار فشار دست بر قلم تا فعالیت‌های بزرگ‌تر مثل نوشتن واژه و تعیین اندازه‌ی حروف و جهت درست کشیدن مداد بر کاغذ را زیر نظر بگیرد و از هر گونه کزروی، پیش از آن که نهادینه شود، جلوگیری نماید.

از جهتی نیز اجرای تمرین و مشق در کلاس و به صورت گروهی باعث می‌شود تا رقابت لازم و سالم میان نوآموزان ایجاد شود و زمینه‌ی انتقاد و انتقادپذیری و راه‌نمایی ایجاد شود. در این صورت هر کودک می‌تواند در مجموعه‌ی کلاس نقش منتقد و مربی را ایفا نماید و برای پذیرش مسؤلیت‌های بزرگ‌تر آماده شود.

آشنایی با ساختار کتاب:

کتاب «بخوانیم»

این کتاب دارای چهار بخش است:

بخش ۱: نگاره‌ها، بخش ۲: آموزش نشانه‌ها (۱)، بخش ۳: آموزش نشانه‌ها (۲)، بخش

۴: روان‌خوانی

بخش ۱، نگاره‌ها

این بخش جانشین لوحه‌های کتاب پیشین است (در قالب ۱۲ نگاره) به منظور تقویت دو مهارت اصلی گفتن و شنیدن. نگاره‌ها سیر زندگی منطقی و روزانه‌ی یک خانواده‌ی متوسط ایرانی را نشان می‌دهد. خانواده‌ای با دو فرزند به نام‌های امین و آژانه. آژانه به دبستان می‌رود و امین تقریباً چهار ساله است. به بهانه‌ی این نگاره، مخاطب کتاب با نهاد ارجمند خانواده، جایگاه پایگاه و وظایف هر یک از اعضای آن آشنا می‌شود. محیط شاد و صمیمی خانه و روحیه‌ی کار

همین نگرش عاطفی به جهان و جهانیان را تلقین می‌کند.

نگاره‌ی دهم حکایت مسجد محله است. رفتن مادر و آزاده و پدر و امین به مسجد و شرکت مستمر اعضای خانواده در مراسم آن با جلوه‌های خوش و شاد از مسجد و فضای زیبایی که از این مکان حیاتی نموده می‌شود، مشوق استمرار روحیه‌ی مشارکت در امور مذهبی و مردمی است. در این نگاره آداب و رسوم مذهبی در حد توان یادگیری کودک با آهنگی ملایم و جاذب آموزش داده می‌شود.

در یازدهمین نگاره، موضوع مهم اجتماعی دادوستد در بازار، چگونگی پرداختن به روابط اجتماعی و خرید و فروش کالا مورد نظر است. آشنایی با مشاغل و درک اهمیت هر یک از آن‌ها و درک واقعیت‌های زندگی جمعی و مبادله‌ی اندیشه‌ها و مناسبات اجتماعی و وابستگی افراد جامعه به هم در این نگاره نمایانده می‌شود.

و بالاخره آخرین نگاره یکی از سنت‌های زیبا و کهن ایرانی یعنی عید نوروز، رسم خوشایند دید و بازدید، دوستی و نوشدن انسان و طبیعت و اخلاق حسنه را یادآوری می‌کند. دانش‌آموز در ضمن این نگاره با بزرگان خانواده؛ پدر بزرگ و مادر بزرگ و حرمت والای آنان آشنا می‌شود. زمان پیشنهادی و برنامه‌ریزی شده برای تدریس و تفهیم نگاره‌ها یک ماه است. به عبارت دیگر زمان تدریس هر نگاره دو روز خواهد بود. طبق معمول سال‌های پیش برای هر هفته (۶ روز مفید) و ۹ ساعت درس فارسی در این شش روز در نظر گرفته شده است. تهیه‌ی تقویم زمانی مفصل برای زمان‌بندی و کسب بازده بیشتر، در کتاب راهنمای تدریس آمده است اما معلم مختار است با توجه به موقعیت و صلاح‌دید خودش و با توجه به کلیت و یک‌پارچگی برنامه در صورت لزوم به تهیه‌ی تقویم زمانی دل‌خواه اقدام نماید.

هر نگاره مجموعه‌ی متنوعی از اطلاعات و در کل، یک پارچه است که ابتدا نوآموز با کلیت آن آشنا می‌شود و در مرحله‌ی دوم اجزایی از درون آن استخراج می‌گردد و در معرض دید وی قرار می‌گیرد تا توان ذهنی، قدرت نگاه‌داری مطالب در حافظه، میزان گسترش حوزه‌ی واژگان، میزان تسلط بر زبان و میزان انطباق آموخته‌های نوآموز با اهداف در این بخش سنجیده شود.

این کتاب که مدعی عرضه‌ی ساخت و بافتی نو و روشی جدید در آموزش زبان است، دست کم باید از سه دیدگاه محتوا، روش تدریس و چگونگی ارائه، مورد مذاقه قرار گیرد

و با محک علم و تجربت صاحب‌نظران به بوته‌ی نقد گذاشته شود تا کم و کیف و چند و چون آن شناخته شود

زمان پیشنهادی و برنامه‌ریزی شده

برای تدریس و تفهیم نگاره‌ها یک ماه است.

به عبارت دیگر زمان تدریس هر نگاره دو روز خواهد بود.

طبق معمول سال‌های پیش

برای هر هفته (۶ روز مفید) و ۹ ساعت درس فارسی

در این شش روز در نظر گرفته شده است

نگاره‌ها میدان مناسبی برای دو فعالیت اساسی شنیدن و گفتن فراهم می‌آورند. اولین استدلال‌های واقعی کودک اولین تجربه‌ی کار گروهی و هم‌اندیشی، و نخستین صحنه‌های تبادل مفید و مؤثر اطلاعات و تجربه‌های کودکی در ضمن نگاره‌ها شکل می‌گیرد و علاوه بر لذت و نشاط روحی و روانی که از این رهگذر عاید کودک می‌گردد، به شیوه‌ای کاملاً پنهان و غیر مستقیم، اولین درس‌های زبان‌آموزی را، بی‌آن که خود متوجه آن باشد، می‌آموزد. شناخت آواهای زبان و فراگرفتن واج‌ها در قالب بازی‌های دسته‌جمعی، کاری که در سراسر کتاب آموزش مستقیم را به بازی و یادگیری از طریق بازی و کشف‌های زبانی تبدیل می‌کند.

جای جای نگاره‌ها واژه‌های ساده‌ای که در بخش دوم کتاب آموزش خواندن و نوشتن آن‌ها مطرح است، یا بسامدی حدود پنج بار می‌آید بی‌آن که قصد علنی آموزش در کار باشد. در این قسمت از کتاب، فقط چشم دانش‌آموز این واژه‌ها را با فاصله‌های اندک، گسترش یافته می‌بیند و دیگر هیچ. تنها اگر کودک بتواند ارتباطی میان واژه و تصویر مربوط به آن ایجاد کند، هدف کتاب برآورده شده است.

«گوش کن و بگو»

«گوش کن و بگو» تمرینی است در ارتباط با هر نگاره که بلافاصله پس از آن آمده است. این تمرین شامل چند پرسش ساده است تا میزان دقت دانش‌آموز و واکنش او را در برابر پرسش بسنجد. در هر حال مرجع این تمرین نگاره است. این پرسش‌ها تنها نمونه‌ای است از آنچه خود معلم در صورت نیاز می‌تواند طراحی کند و بر مجموعه‌ی پرسش‌ها بیفزاید یا حتی از آن کم کند.

«بین و بگو»

«تمرین «بین و بگو» برای تقویت مهارت خوب دیدن طراحی شده است. در این تمرین عناصر آشنا و معرفی شده‌ی نگاره‌ها با مختصر تغییری در معرض دید نوآموز قرار می‌گیرد و از او خواسته می‌شود تا درباره‌ی هر یک از آن تصویرها صحبت کند. گاهی تصویرهای این تمرین یک داستان دنباله‌دار را تشکیل می‌دهند و گاه بر حسب موقعیت، هر کدام یک موضوع فرعی‌اند در ارتباط با نگاره.

«بگرد و پیدا کن»

تمرین «بگرد و پیدا کن» ناظر بر این است که آیا نوآموز با عناصر موجود در نگاره کاملاً آشنا شده و تلفظ آن‌ها را درست آموخته است یا نه. در این تمرین واژه‌های متعددی از عناصر نگاره انتخاب و نوشته شده است که با نام بردن هر یک باید دانش‌آموز آن را در نگاره نشان دهد. این تمرین در مناطقی از ایران که زبان فارسی رسمی کمتر رواج دارد، وظیفه‌ی گسترش گنجینه‌ی واژگان کودک را برعهده دارد.

«به دوستان بگو»

در این تمرین پرسش‌هایی گنجانده شده است تا دانش‌آموزان پاسخ آن‌ها را با هم در میان بگذارند و ناقد هم باشند. با عمل کردن به این تمرین آموزگار مطمئن می‌شود که آموزش تا این مرحله توأم با موفقیت بوده است. گفت‌وگوی چند جانبه بین نوآموزان و تمرین کار گروهی از نتایج دیگر این فعالیت است.

بدیهی است که در ماه‌های اولیه‌ی آموزش، زحمت خواندن صورت سؤال‌ها بر عهده‌ی همکاران بزرگوار است و کافی است نوآموز در این مرحله فقط ارتباط نمادهای تصویری هر بخش را با محتوای آموزشی آن بداند.

«با هم بخوانیم»

بخش نشاط‌انگیز و شاد هر درس است که به عنوان زنگ تفریح و شادی کلاس با اهداف آموزشی و عاطفی و نگرشی در کتاب آمده است. این سرود کودکانه را معلم یکی دو بار به صورت روان‌خوانی با صدای بلند، شمرده و رسا اجرا می‌کند و پس از آن پیشنهاد می‌کند که همگی با هم آن را به صورت سرودی آهنگین در کلاس بخوانند. آموزگار می‌تواند به ابتکار خود از نوار موسیقی ملایم و مناسب برای همراهی سرود در کلاس استفاده کند تا محیطی شاد برای مخاطب فراهم آورد. این سروده‌ها و سرودها غالباً با نگاره و درس ارتباط تنگاتنگ دارند و در جهت تعمیق اهداف درس‌ها آمده‌اند. خواندن سرودها فقط برای ایجاد کردن محیطی شاد در کلاس است و هیچ‌گونه اجباری در آموزش آن‌ها نیست. علاوه بر آن این بخش از کتاب شامل

هر نگاره مجموعه‌ی متنوعی از اطلاعات و در کل، یک پارچه است که ابتدا نوآموز با کلیت آن آشنا می‌شود و در مرحله‌ی دوم اجزایی از درون آن استخراج می‌گردد و در معرض دید وی قرار می‌گیرد تا توان ذهنی، قدرت نگاه‌داری مطالب در حافظه، میزان گسترش حوزه‌ی واژگان، میزان تسلط بر زبان و میزان انطباق آموخته‌های نوآموز با اهداف در این بخش سنجیده شود.

علاوه بر شیوه‌هایی که در «روش تدریس» این کتاب و این کتاب‌ها آمده و در آن‌ها به دانش آموز محوری و فعالیت محوری التفات خاصه شده است، هر نوع روش ابتکاری دیگری نیز که بتواند اهداف آموزشی، اهداف مهارتی و هدف‌های ارزشی کتاب را برآورده سازد و به بازده مطلوب بیانجامد، رواست

جای مشخص بدنه‌ی آن نقش بسته است. این حرف‌ها تا پایان تدریس بخش ۲ افزایش خواهند یافت و نوآموز با یک نگاه به قلم، آنچه را تاکنون آموخته همیشه پیش چشم خواهد داشت و از افزایش روند آموزش خوشحال خواهد بود.

آنچه ممکن است در این بخش و تنها در همین بخش برای همکاران محترم ایجاد ابهام و نگرانی نماید، استفاده از حروفی است که نوآموز نخوانده و ندیده است. باید توجه داشت که کودک در این مرحله، از شکل هر تصویر، نام آن را کشف خواهد کرد و وقتی نام هر شکل را در زیر آن می‌بیند، بین شکل و نام، رابطه‌ای عینی برقرار می‌کند. از این رو همه‌ی واژه‌هایی که در این مرحله از آموزش برگزیده شده‌اند واژه‌های محسوس یا ملموس زباند تا به وسیله‌ی نشان‌دادن شکل قابل شناسایی باشند. از آن گذشته با استفاده از اصل تمرین و تکرار و مطرح کردن همین واژه‌ها در درس بعدی به بهانه‌ی آموزش شکلی دیگر، کار یادگیری تسهیل می‌گردد.

در این مرحله از نوآموز انتظار نمی‌رود که تمامی واژه‌های داده شده در هر صفحه را به راحتی بخواند و بنویسد بلکه هدف از آموزش این بخش، فقط یاد گرفتن شکل‌های قرمز رنگ و صدای آن‌هاست. اگر در صفحه‌ی نخست این بخش، تنها شکل «آ» را می‌آموزد جای نگرانی نیست چون فردا در صفحه‌ی بعد با آموختن شکل «ب» هم می‌تواند واژه‌ی «آب» را به راحتی بخواند و بنویسد و همچنین واژه‌ی «بابا» را.

چینش حروف در این بخش از کتاب به این ترتیب است:

آ-ب-پ-آ-س-م-د-ا-ه-ه(e)-ر-ت-ا-ی-ی-ای-ن-ز-او و (u)-
ی-ی(y)-ز-ش-ا-ک-و(v)-گ-پ-ف-خ-خ-ق-ل-ج-ج-ه-ه-ه-چ

بخش ۳: آموزش نشانه‌ها (۲)

این بخش جانشین آموزش حروف عربی و استثناها در کتاب پیشین است در قالب چند درس که بیشتر صبغه‌ی داستانی دارند برای آموزش نشانه‌های عربی رایج در فارسی یا استثنای آموزش فارسی .

ارزش‌یابی رسمی نمی‌شود، اما یکی از اهداف آن که تشویق به کار جمعی و مشارکتی است، بدون اکراه و اجبار حاصل می‌شود. کودکان، این بخش از کتاب را به علت جذابیت بیش از حد آن بسیار زود فرا می‌گیرند.

برای حفظ موازنه‌ی جنسیت در کتاب تدابیر زیادی اتخاذ شده است. از جمله در همین بخش تصویرهای مربوط به دختر و پسر متوالیاً عوض می‌شوند.

«بازی» یا «نمایش»

این بخش از هر درس که متوالیاً می‌آید برای استفاده از حداکثر ظرفیت خلاقه و عرضه‌ی ابتکارهای دانش آموز و به عرصه‌آوردن استعدادهای نهفته‌ی اوست. آموزگار با ذوق از این بخش در جهت شناخت و کشف استعدادهای نوآموز و پرورش ذوق او نهایت استفاده را خواهد برد.

بخش ۲ آموزش نشانه‌ها (۱)

این بخش جانشین آموزش حروف فارسی در کتاب پیشین است با همان هدف در قالب درس‌هایی که جدا از داشتن جذابیت تصویری نگاره‌ها از شیوه‌ای تقریباً آهنگین برخوردارند. هر درس شامل ۲ تا ۳ نشانه‌ی فارسی یا مشترک بین فارسی و عربی است.

زمان پیشنهادی برای تدریس این بخش به ازای هر دو یا سه صدا یک هفته است، اما در صورت لزوم می‌تواند افزایش یابد تا فرصت پایایی و استمرار بیشتری در ذهن بیاید.

این بخش از درس اول شروع می‌شود. هر صفحه‌ی آن برای تدریس یکی از نشانه‌ها (الفبای فارسی) تدوین شده است و شامل شش قسمت زیر است:

- قسمت اول نمادی است از صورت یک کودک در حال گفتن نشانه‌ای که در همان صفحه تدریس می‌شود. به عنوان مثال باز شدن دهان کودک در درس نخست کتاب، نشانه‌ی تولید صدای «آ» و بسته بودن دهان کودک در صفحه‌ی بعد، نشانه‌ی حبس هوا در فضای دهان برای تولید صدای «ب» است.

- قسمت دوم صفحه، یک تصویر بزرگ است که برای ایجاد فضای مناسب شروع آموزش، ایجاد تحرک و رقابت سالم برای مشارکت جمعی و بهانه‌ی ایجاد گفت‌وگو و یافتن واژه یا واژه‌های کلید طراحی شده است. کلیه‌ی عناصری که برای شروع درس جدید و صدای امروز لازم است در این تصویر گنجانده شده است.

- قسمت سوم صفحه، شامل تعدادی بین سه تا شش تصویر کوچک است از پدیده‌های عینی آشنا که از متن تصویر بزرگ صفحه (قسمت دوم) استخراج شده و زیر هر تصویر، نام آن به خط خواندن نوشته شده است. این نام‌ها واژه‌های کلید هر درس هستند. در هر واژه یک صدا یا رنگ قرمز آمده است که کار اصلی درس، تدریس همان صداهای دیگر در این مرحله آموخته نمی‌شوند. از واژه تنها برای معرفی شکل صدای جدید و طرز قرار گرفتن و جایگاه آن در واژه و نشان دادن تعدد آن استفاده می‌شود. با این توضیح که چون صدا به صورت مجرد هنوز برای نوآموز هیچ مفهومی را القا نمی‌کند، در قالب یک واژه‌ی آشنا آمده است. سوق دادن نوآموز به سمت یافتن رابطه‌ی بین تصویرها و نام آن‌ها (واژه‌های کلید) مهم‌ترین بخش آموزش است؛ همچنان که در کتاب پیشین یافتن این رابطه برای ایجاد فضای مناسب شروع تدریس اهمیت داشت.

کار اصلی معلم پس از یافتن واژه‌ی کلید، مثل کتاب قبلی، در همین قسمت متمرکز می‌شود.

- قسمت چهارم صفحه، متن کوتاهی است تقریباً آهنگین و هدف از آن آشنا شدن چشم نوآموز با شکل دیگری از واژه. به صورتی یک‌پارچه به خط نوشتن.

تمامی واژه‌های قسمت سوم در این قسمت با خط نوشتن تکرار شده است تا چشم نوآموز با هیأت کلی واژه آشنا شود. دانستن صداهای این واژه‌ها یا طرز نوشتن آن‌ها در این قسمت، برای دانش‌آموز هیچ ضرورتی ندارد.

- قسمت پنجم، هیأت درشت و خوانای شکل یا اشکال حرف تدریس شده‌ی امروز در گوشه‌ی سمت چپ و پایین صفحه است تا نوآموز ابعاد مختلف آن را به خوبی از نظر بگذراند.

- قسمت ششم، طرح مدادی است که حرف یا حروف دیروز (حروف آموخته) با رنگ سیاه، حرف امروز (در حال آموزش) با رنگ قرمز و حرف فردا (در نوبت آموزش) با رنگ آبی در سه

هر دو نشانه‌ی باقی مانده در طول یک هفته تدریس خواهد شد. از این فرصت برای مرور بخش ۲ نیز استفاده خواهد شد.

ساختار درس‌های این بخش مثل بخش (۱) (نگاره‌ها) است. پس از متن، فعالیت‌های زیر می‌آید:

گوش کن و بگو: پرسش‌های این فعالیت ارجاعی است به متن درس که اندک اندک به سوی پرسش‌های استنباطی میل می‌کند.

بگرد و پیدا کن: یافتنی‌های این فعالیت شامل صداهای جدید این درس و مرور صداهای درس‌های پیشین است. تمرین‌ها با تنوع فراوان، صداهای آموخته را تقویت می‌کند.

به دوستان بگو: علاوه بر پرسش‌های ارجاعی برای تثبیت درس و مفاهیم آن که سمت و سوی ارزشی پیدا می‌کند، در این قسمت برخی اطلاعات لازم نیز گنجانده شده است.

ببین و بگو: در این بخش صداهای خواننده به کمک تصویرهای متنوع تثبیت می‌گردد. نمایش و بازی: این دو فعالیت باز هم به صورت متناوب می‌آیند و باز هم در خدمت تثبیت آموخته قرار می‌گیرند.

کتاب خوانی: این فعالیت از بخش نگاره‌های کتاب شروع شده است و چنان که در راهنمای برنامه آمده، از همان بدو ورود به کلاس در هفته‌ی اول مهر، قصه‌گویی و کتابخوانی به طور منظم آغاز می‌شود اما نحوه‌ی ادامه‌ی آن راه، حوصله‌ی کلاس و نوآموز و میزان علاقه‌ی وی تعیین می‌کند. معلم براساس توان سنجی از نوآموز این کار را تلاوم و تعالی می‌بخشد تا زمینه‌ی لازم برای کتابخوانی به طور رسمی آماده گردد. آن گاه کتابخوانی به شکلی منسجم و مداوم تا پایان سال تحصیلی در کلاس و منزل انجام می‌گیرد. با تمرین‌ها و پرسش‌های مداوم در کلاس، آموخته‌ها و خواننده‌ها مرتباً ارزیابی می‌گردد و به آن جهت درست داده می‌شود. پس از پایان سال تحصیلی، با زمینه‌ی علاقه‌ای که در دانش‌آموز ایجاد شده، این کار در خانه پی‌گیری می‌شود و کتاب‌های مناسبی که در مدرسه موجود است در اختیارش گذارده می‌شود تا برای همیشه سنت پسندیده‌ی کتابخوانی در وی نهادینه شود.

با هم بخوانیم: باز هم سرودهای آشنا و زیبا برای ایجاد تنوع در کلاس به کتاب افزوده شده است.

درس آزاد: در این بخش یک درس آزاد در دو گونه در نظر گرفته شده است؛ گونه‌ی اول برای نوآموزان ساکن روستا و عشایر کشور است و گونه‌ی دوم برای نوآموزان شهرنشین. معلم و دانش‌آموز در این مرحله از زبان‌آموزی با مشورت و هم‌اندیشی، متنی را به عنوان درس آزاد کتاب تولید خواهند نمود و متناسب با آن فعالیت‌های جانبی بدان خواهند افزود. موضوع این درس را سلیقه و علاقه و آداب و رسوم و سنت‌های محلی و نیازهای اجتماعی و سایر اولویت‌های محل زندگی دانش‌آموز و راهنمایی‌های بایسته‌ی معلم تعیین خواهد کرد.

بخش ۴: روان‌خوانی

این بخش نیز جانشین روان‌خوانی کتاب پیشین است با همان شیوه و هدف. در پایان کتاب، فهرست ۵۲ کتاب مناسب پایه‌ی اول ابتدایی آمده است. این فهرست با توجه به سن و سال کودک و کتاب‌های ارائه شده به وسیله‌ی ناشران در سال جاری انتخاب شده است. طبعاً با ارائه‌ی کتاب‌های بهتر قابل تعدیل و حذف و افزایش خواهد بود.

کتاب «بنویسیم»

این کتاب دارای سه بخش است:

بخش ۱: نگاره‌ها، بخش ۲: آموزش نشانه‌ها(۱)، بخش ۳: آموزش نشانه‌ها(۲)

بخش ۱: نگاره‌ها

این بخش معادل نگاره‌ها در کتاب «بخوانیم» و جانشین زیرلوحه‌های کتاب پیشین است با همان شیوه و هدف. به ازای هر هفته تدریس نگاره‌های کتاب «بخوانیم»، هفت صفحه تمرین دست‌ورزی در این کتاب آمده است.

هر صفحه‌ی این بخش شامل سه قسمت است:

- قسمت نخست با نام «کامل کن» به وسیله‌ی دو نماد مداد و مداد پاک‌کن آنچه را قرار است نوآموز بنویسد، در حال حاضر نماینده‌ی هیچ یک از حروف الفبا هم نیست و تنها به دلیل ایجاد

مهارت دست می‌آید که در ابعاد بزرگتر و نمایش جهت شروع و ختم به صورت نقطه‌چین به نوآموز می‌نمایند و او این نقطه‌چین را از آغاز تا پایان بدون برداشتن قلم پررنگ می‌کند.

- نام قسمت دوم هر صفحه «کامل کن و رنگ کن» است و شامل یک طرح ناتمام است که نوآموز آن را کامل می‌کند و در ضمن کامل کردن آن، نمونه‌های مشابهی از شکلی را که امروز فرا گرفته، در جریان یک بازی آموزشی کشف می‌نماید. هدف از رنگ کردن شکل آن است تا

طریقه‌ی درست قلم به دست گرفتن و محدوده‌ی نوشتن به طور کامل تحت تسلط وی درآید.

- قسمت سوم صفحه، «بنویس» نام دارد. نماد نوشتاری امروز، ابتدا به صورتی رنگی و محو (ترام) می‌آید تا نوآموز روی آن بنویسد. کار نسخه‌برداری و تقلید در سطرهای دیگر بر عهده‌ی خود اوست.

بخش ۲: آموزش نشانه‌ها (۱)

این بخش جانشین آموزش حروف فارسی در کتاب پیشین است با همان هدف، هر درس شامل ۲ تا ۳ نشانه‌ی فارسی یا مشترک بین فارسی و عربی است. برای تدریس این بخش در برابر هر هفته‌ی کتاب «بخوانیم» هفت صفحه تمرین در نظر گرفته شده است.

قسمت اصلی این بخش، چند سطر نخست صفحه است با عنوان «بنویس» که کار واقعی نوشتن خط تحریری با آن شروع می‌شود و ادامه می‌یابد. تمام واژه‌هایی که نوآموز خواندن آن‌ها را در کتاب «بخوانیم» فرا گرفته است در این کتاب نوشتن آن‌ها را تمرین می‌کند و فرا می‌گیرد.

بدیهی است که نوآموز باید تمامی صداهای کلمات نوشتنی را آموخته باشد.

در هر صفحه‌ی این بخش علاوه بر قسمت «بنویس» که تا پایان کتاب برای استمرار مهارت نوشتن ادامه می‌یابد دو یا سه تمرین متنوع دیگر آمده است. این تمرین‌ها غالباً تصویری هستند و برای ایجاد مهارت و تسلط در نوشتن و شناختن صدای همان روز و صداهای قبل آمده‌اند. معمولاً جای صدای آموخته شده در یک کلمه خالی است تا نوآموز با توجه به آنچه تاکنون آموخته یکی از شکل‌های مناسب صدا را در محل تعیین شده بنویسد.

- قسمتی از بخش ۲ آموزش نشانه‌ها (۱) ویژه‌ی تمرین‌های دوره‌ای است که با نماد متفاوتی در بالای صفحات مشخص شده است.

بخش ۳: آموزش نشانه‌ها (۲)

این بخش جانشین آموزش حروف عربی و استثناها در کتاب پیشین است با همان هدف تفاوت این بخش با بخش پیشین آن است که تدریس هر دو نشانه در یک هفته انجام می‌گیرد و تمرین‌های متعدد و متنوع آن فرصت یادآوری نشانه‌های گذشته و رفع احتمالی عقب‌ماندگی‌های بخش ۲ را برای معلم امکان‌پذیر می‌سازد.

در این بخش از کتاب، حجم نوشته‌های تحریری افزایش می‌یابد و تمرین‌ها به تناسب پیشرفت تحصیلی نوآموز تنوع بیشتری پیدا می‌کنند.

○ از اواخر بخش ۲ کتاب، آموزش نوشتن جمله‌های کوتاه آغاز می‌شود و در بخش ۳ تمرین‌های جمله‌نویسی افزایش می‌یابد. تقویت مهارت خواندن داستان‌های تصویری، در این بخش مورد توجه بوده است.

○ برخی از صفحات کتاب «بنویسیم» کاملاً سفید ارائه شده است. این صفحات در اختیار معلم و دانش‌آموز است تا بر حسب مصلحت از آن استفاده کنند.

○ حل جدول‌های ساده، تمرین دیگر این بخش کتاب است.

○ یاد گرفتن نام حروف الفبا براساس تمرین‌های پله‌ای از جمله آموزش‌های دیگر این بخش است.

○ آموزش آداب سلام و احوال‌پرسی، خداحافظی و سایر مهارت‌های ارتباطی از این قبیل عمده‌ترین هدف کتاب است؛ از این رو تمام صفحات کتاب با سلام آغاز می‌شود و با خداحافظی پایان می‌پذیرد.

○ اصول خلاقیت، کوشش برای حل مسأله، تفکر منطقی، زایایی فکر و خودجوشی پایه‌های اصلی این کتاب را بنا نهاده‌اند.